

4. Корякіна, І. В. Особистісна готовність дітей 6-го року життя до школи як актуальна проблема сьогодення / І. В. Корякіна // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2010. – № 3. – С. 176–185.
5. Про організацію роботи в дошкільних навчальних закладах у 2012/2013 навчальному році : інструктивно-методичні рекомендації : лист МОНмолодьспорту України від 21.05.2012 р. № 604 // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – 2012. – 16 червня. – С. 11–18.

Костах В.

Науковий керівник – доц. Чорна І.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження. Життя підлітків у сучасному суспільстві вимагає від особистості вміння ефективно реалізовувати комунікативний потенціал у процесі діяльності; не тільки адаптуватися до конкретних ситуацій, але й перетворювати їх, ґрунтуючись на стійкому та адекватному знанні про себе; ставити реальні цілі й досягати їх, адекватно реагуючи на власні успіхи та невдачі; визначати своє місце у системі суспільних взаємин.

Доцільність вивчення психологічних особливостей комунікативних здібностей у підлітковому віці обумовлена наступними факторами: по-перше, підлітковий вік є важливим етапом розвитку комунікативних здібностей; по-друге, особистісне зростання залежить від набутих у підлітковому віці навичок розв'язання завдань, адекватних власному потенціалу та його належному усвідомленню. Тому, доцільно дослідити ефективність спілкування підлітка з ровесниками і дорослими у взаємозв'язку із розвитком комунікативних здібностей.

У підлітковому віці особливого значення набуває питання комунікації та міжособистісних взаємин. Інтимно-особистісне спілкування з однолітками стає референтно-значущою діяльністю. Для підлітків важливо самоствердитись, зайняти гідне місце у колективі, бути визнаним. Це вимагає необхідного рівня комунікативних здібностей. Також для дітей підліткового віку актуальними є здатність встановлювати нові контакти та ініціювати розмову, діалогічне спілкування, майстерність будувати монолог, уміння слухати та впливати на оточуючих; здатність опиратись на етичні основи спілкування, навички поведінки у конфліктній ситуації, комунікативні навички [6, с. 18].

В останні десятиріччя дослідників звертається до проблеми пошуку закономірностей становлення комунікативних здібностей особистості. Вченими доведено, що формування комунікативних здібностей підлітків відкриває нові можливості в розв'язанні проблем їх подальшого особистого життя. Зокрема, проблему комунікативних здібностей досліджували О. Бодальов, О. Винославська, Н. Гришина, В. А. Кан-Калік, Л. Карамушка, Г. Ковальов, О. Цуканова та ін. Також предметом вивчення, як правило, є окремі сторони комунікативних здібностей підлітків (Л. Божович, А. Захарова, А. Петровський, Г. Ліпкіна). Хоча проблеми формування комунікативних здібностей знайшли висвітлення у ряді психологічних праць, але комплексний аналіз цього психологічного феномену у підлітковому віці не знайшов належного наукового відображення.

Мета дослідження: дослідження психологічних особливостей комунікативних здібностей підлітків.

Однією з суттєвих рис людської особистості є здібності. Це стійкі властивості людини, що виявляються в її навчальній, виробничій та іншій діяльності і являють собою необхідну умову її успіху. Різновидом спеціальних здібностей є комунікативні. Це інтегральні властивості особистості, які ґрунтуються на певних знаннях і проявляються у здатності виконувати ефективну комунікативну діяльність. Вони є сталим утворенням й одночасно – динамічною системою, яка, за наявності сприятливих індивідуально-особистісних та соціальних передумов, піддається розвитку й моделюванню.

У визначенні як самих комунікативних здібностей, так і їх структури є розбіжності. Це явище описане в різних концептуальних психологічних підходах. Так, представники психологічного підходу трактують комунікативні здібності як здібності до побудови таких міжособистісних стосунків, які забезпечують успішність у спілкуванні та психологічну сумісність у різних сферах взаємодії (Г. Васильєв, Л. Орбан-Лембрик, К. Платонов, В. Семиченко). Ці здібності пов'язані з різними підструктурами особистості та виявляються у навичках суб'єкта вступати в соціальні контакти [4].

Представники психолого-педагогічного підходу зазначають, що комунікативні здібності – це професійно-особистісний компонент роботи педагога, який полягає в здатності організувати взаємодію з вихованцями, впливати на їх особистісний розвиток, спілкуватися з ними й керувати їх діяльністю, встановлювати адекватні стосунки з учасниками педагогічного процесу (Г. Балл, В. Кан-Калік, В. Крутецький) [6].

Комунікативні здібності у представників психолінгвістичного підходу містять вміння швидко й адекватно орієнтуватися в умовах комунікативної ситуації, планувати мовленнєвий та змістовний аспекти комунікації, забезпечувати зворотний зв'язок, здатність знаходити засоби передачі змісту спілкування (М. Бахтін, Г. Ложкін).

Створення системи комунікативних здібностей розглядається на основі понять, які використовуються в розмовній мові для оцінки комунікативних якостей особистості [2].

В межах діяльнісного підходу науковці зазначають, що комунікативні здібності особистості виявляються тільки в діяльності і зумовлюють здатність до виконання певних її видів (В. Рижов, В. Шадриков) [8].

Л. Уманський у структурі комунікативних здібностей виділяє комунікабельність, психологічну вибірковість, практичну спрямованість розуму, психологічний такт, суспільну енергійність, вимогливість, критичність, спостережливість, здатність до виконання організаторської діяльності [6]. О. Леонтьєв пропонує такий склад комунікативних здібностей: комплекс вмій швидко й адекватно орієнтуватися в ситуації в умовах спілкування; вміння планувати мовленнєвий та змістовий аспекти комунікації; здатність знаходити відповідні засоби передачі змісту спілкування; вміння забезпечити зворотний зв'язок у спілкуванні [2].

Комунікативні здібності, за С. Немовим, – це здібності до спілкування, взаємодії з людьми. Як елементи цих здібностей психолог виділяє такі: мовлення людини як засіб спілкування (мовлення з огляду на комунікативну функцію), здібності до міжособистісного сприйняття та оцінки інших людей, здатність до соціально-психологічної адаптації у різних ситуаціях, здатність входити у контакт з різними людьми, переконувати їх, впливати на них та ін. Також до комунікативних здібностей можуть бути віднесені уміння переконувати інших, прагнення до взаєморозуміння, здатність впливати на людей. «Що стосується вміння сприймати людей і давати їм адекватні оцінки, то воно, зокрема, у соціальній психології традиційно вважається однією з найважливіших здібностей» [3, с. 38].

Провідною діяльністю, в якій формується центральне новоутворення особистості підлітка, є інтимно-особистісне спілкування. Воно відзначається такими якостями, як позитивна емоційна забарвленість, довірливість, рівноправність його учасників. Спілкування такої якості може розгортатись, як у відносинах з дорослими, так і з ровесниками. Проте, як пише І. Кон, в реальності дорослий набагато гірше готовий до спілкування такої якості, ніж ровесник. Ось чому спілкування з ровесниками набуває для підлітка особливої значущості. Там він може повною мірою відчувати себе дорослим [5, с. 37].

Важливим чинником становлення комунікативних здібностей у підлітковому віці є комунікація в малих групах. Коло спілкування підлітків не обмежується тільки близькими друзями. У них виникає прагнення до об'єднання в неформальні групи або компанії. У неформальних групах підлітки досить часто відходять від мовної норми, користуючись сленгом або застосовуючи ненормативну лексику. У підлітків виникає особливий тип спілкування, що неприпустимий у звичному житті. Таким чином реалізується потреба в автономності не тільки територіальній, але й знаковій, що надає особливого змісту об'єднанням [8, с. 196].

Важливим чинником становлення комунікативних здібностей у підлітковому віці є спілкування з ровесниками. Ряд сучасних авторів [1; 3-5; 7-9 та ін.] одностайно визнають величезне значення, якого для підлітків набуває спілкування з однолітками. Стосунки та спілкування з однолітками знаходяться у центрі життя підлітка, багато в чому визначають всі інші сторони його поведінки і діяльності. Для підлітків важливо не тільки бути разом з однолітками, але і головне, займати серед них позицію, що їх задовольняє. У деякого, це прагнення може виражатися у бажанні посісти в групі позицію лідера, для других – бути визаним, улюбленим товаришем, для третіх – незаперечним авторитетом у якійсь справі, але в будь-якому випадку, воно є провідним мотивом поведінки підлітків.

Як доводить Г. Виштеюнас, стосунки з однолітками як чинник становлення комунікативних здібностей – це стосунки принципової рівності, вони дозволяють підліткам бути рівноправними учасниками справ. Взаємини з однолітками (особливо, з друзями) будуються відповідно з важливими нормами дорослої «моралі рівності», а основою стосунків з дорослими залишається дитяча мораль – «мораль слухняності». Тому спілкування з товаришами може приносити підлітку більше задоволення, стати суб'єктивно більш необхідним і значущим. Часто дорослий опиняється в ролі носія і виразника вимог «моралі слухняності», яка не сприймається підлітками [1, с. 21].

Проте комунікативні здібності у дітей підліткового віку мають свої психологічні особливості. Позитивним аспектом є спрямованість на встановлення нових контактів, надання переваги інтимно-особистісному спілкуванню, збагачення діалогічного і монологічного мовлення. Негативними ознаками є недостатньо хороший рівень уміння слухати, високий рівень конформізму, егоцентрична спрямованість, тривожність у спілкуванні. Діти часто вдаються до застосування ненормативної лексики, спрямовані на емоційний, а не раціональний тип взаємодії.

Висновки. В результаті проведеного дослідження, встановлено, що:

1. Комунікативні здібності – це інтегральні властивості особистості, які ґрунтуються на певних знаннях і проявляються у здатності виконувати ефективну комунікативну діяльність.
2. Комунікативні здібності є сталим утворенням й одночасно – динамічною системою, яка, за наявності сприятливих індивідуально-особистісних та соціальних передумов, піддається розвитку й моделюванню.

3. Доведено, що проблему комунікативних здібностей слід розглядати у зв'язку з розумінням спілкування як змісту специфічно підліткової потреби у контакті з ровесниками і дорослими.

4. За відсутністю умов для реалізації комунікативних здібностей підлітка, спостерігається зниження потенційних можливостей, втрата соціальної реальності, відбувається деперсоналізація та ізоляція особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виштеюнас Г. В. Формування особистості сучасного підлітка / Г. В. Виштеюнас // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – №4. – С. 21-22.
2. Волошина Н. В. До питання про структуру комунікативних здібностей особистості / Н. В. Волошина // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – К.: КНУ, 2012. – №12. – С. 114-117.
3. Волошина Н. В. Дослідження комунікативної компетентності осіб підліткового віку / Н. В. Волошина // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – К.: КНУ, 2012. – № 14. – С. 38-40.
4. Ильин Е.П. Психология общения и межличностных отношений / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 576 с.
5. Кон И.С. Подростковая сексуальность на пороге XXI века // Светло. – 2003. – №2. – С. 37-44.
6. Корніяк О.М. Психологія комунікативної культури школяра / О.М. Корніяк. – К. : Міленіум, 2006. – 336 с.
7. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб. : Питер, 2003. – 748 с.
8. Савчин М.В. Вікова психологія : навч. посіб. / Савчин М.В., Василенко Л.П. – К. : Академвидав, 2006. – 360 с.
9. Толстокорова А. Гендерні проблеми спілкування підлітків / А. Толстокорова // Психолог. – 2012. – № 34. – С. 8-10.
10. Чорна І.М. Психолого-педагогічна профілактика девіантної поведінки: метод. посіб./ І.М.Чорна. – Тернопіль Вид-во ТНПУ, 2012. – 56с.

Мілян Н.

Науковий керівник – проф. Радчук Г.К.

СХИЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Сьогодні ми можемо спостерігати як ведеться боротьба засобів масової інформації (ЗМІ) за інформаційний простір, за можливість тотального контролю над суспільством та соціальними інститутами влади. Цей факт не викликає особливої загрози допоки ЗМІ не закладають в основу своєї діяльності маніпулятивну схему: через подачу та розкриття інформації маніпулювати аудиторією: завуальовано проте цілеспрямовано пропагувати штучні переконання, цінності та ідеали. Це спосіб так званого «тихого впливу», коли ніхто нікого насильно не примушує і не закликає до активності, проте поступово формує відповідну свідомість, моделі поведінки, спосіб мислення, масовий емоційний фон людей.

Д. Ольшанський в даному контексті вказує на той факт, що при великій кількості інформації, в якій важко розібратися самій, людина чекає і вимагає від засобів масової комунікації допомоги в її інтерпретації. Людина вимагає вибору для того, щоб, порівнявши, потім вибрати «своє» джерело [6].

Як результат, незважаючи на зовнішню свободу вибору, у людини все одно формується сакральне ставлення до масової інформації та її комунікаторів. Таким чином, міфотворчість перебудовує сприйняття і мислення аудиторії, а особливий, кліповий характер безперервного потоку повідомлень диктує іншу швидкість психічних процесів [4].

Метою статті є теоретичний аналіз особливостей маніпулятивного впливу мас-медіа та емпіричне дослідження особистісних якостей студентів як реципієнтів маніпулятивного впливу засобів масової інформації.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування інформаційно-психологічної безпеки особистості в контексті маніпулятивного впливу сучасних засобів масової інформації. Адже знання основних мішеней маніпулятивного впливу медіа дає змогу сформуванню комплексних психологічних стратегій протидії цьому впливу на особистість.

Дослідженням проблем медіа-впливу займалися такі зарубіжні та вітчизняні науковці як П. Вінтерхофф-Шпурк, О. Донченко, Б. Лускін, У. Маклеун, Л. Найдъонова, Д. Ольшанський О. Петрунко, Г. Почепцов, С. Розум, Ю. Романенко, М. Слюсаревський, Р. Фрідленд, Р. Харріс, Н. Череповська, В. Чудинова та ін.

Класифікацією технологій, способів і прийомів інформаційно-психологічної маніпуляції людською свідомістю займалися Г. Грачев, С. Зелінський, В. Кандиба, С. Кара-Мурза, А. Манойло, І. Мельник, М. Шейнов та ін.

Загалом поняття маніпуляції розглядається як різновид прихованого психологічного впливу, такий його вид, при якому маніпулятор здатний викликати у об'єкта наміри, що не збігаються з його реальними бажаннями. Метою маніпуляції є зміна психології та ідеології свідомості особистості і мас, стимулювання певного типу поведінки, трансформація емоційного стану. Зазвичай такий вплив застосовується в формі таємного примусу особистості [2; 6].